

Bestiari fantastici

El Badalot, drac de l'Arboç.

El drac

Si un animal fabulós ha fet fortuna avui, aquest és el drac, prou conegut i arrelat. N'hi ha de moltes espècies, segons el seu lloc d'origen i la cultura que els ha descrit. Així, tant poden ser considerats éssers malignes (a Occident) com divinitats protectores (a l'Orient llunyà).

A la tradició catalana, dels dracs, el folklorista Joan Amades ens en diu que són «unes bèsties ferotges, de mida gegantesca; participen de les condicions de bèsties de terra, d'aigua i d'aire; tenen quatre potes, amb unes ungles esmolades com ganivets. Tenen també unes dents refiledades com espases i una llengua punxant com si fos una agulla. Les seves ales són immenses, per l'estil de les ales de la ratapinyada, amb la punta de cada aleró acabada amb una aguda punxa. Quan bramulen fan retrunyir la terra, llencen un alè pudent que emmetzina l'aire i mata tots els vegetals de la rodalia».

De ben segur que en podem trobar moltes altres descripcions. En tot cas, en totes hi ha trets comuns, com el fet que el drac participa dels quatre elements –viu en coves o en llacs, a vegades en llacs dins a les coves, vola pels aires i treu foc– i té un caire de rèptil gegantí i ferotge. El drac, a la nostra cultura cristiana, és associat generalment al diable.

Els dracs sempre viuen i vénen de terres llunyanes o poc conegudes, i a casa nostra hom explicava que els havien portat, fa molts segles, els moros. En altres indrets provenen d'un orient més o menys llunyà.

De vegades costa diferenciar-lo d'altres tipus d'animals fabulosos, com les serps amb ales o els serpents, i, ben sovint, també s'ha considerat els cocodrils –animals força exòtics a les nostres terres– com a dracs.

A Catalunya el drac és associat a sant Jordi, el seu occidor, la llegenda del qual ens ha arribat explicada en força versions. La primera versió de la vida llegendària del sant fou popularitzada per la *Llegenda Àuria*, de Jaume de Voràgine, que tingué una gran acceptació i difusió a l'edat mitjana, amb dues parts ben diferenciades: d'una banda, l'enfrontament amb el drac, i de l'altra, el seu martiri. La primera és la que ha recollit el nostre llegendari i ha fet seva.

El tema de la lluita d'un heroi amb un monstre el trobem a la mitologia de tots els temps i d'arreu. Tota classe de bèsties ferotges i fantàstiques és vençuda per guerrers moguts per ideals ben diferents: el rescat de donzelles, el guany d'un tresor o d'un objecte màgic..., i el tema, recreat per la literatura –i altres manifestacions culturals– fantàstica, continua ben viu als nostres dies. La tradició catalana ha situat l'acció de la llegenda del sant a Montblanc –tot i que en podem trobar en altres llocs, arreu dels Països Catalans–, i l'han recollida força autors –Joan Amades, al seu *Costumari Català*, és el més conegut.

Segons aquesta, la fera assolava la vila de Montblanc i la seva rodalia, i perquè no fes més destrosses i apaivagar la seva fúria, la població decidí d'oferir-li, cada dia, una persona, escollida per sorteig. Un dia, però, l'escollida fou la filla del rei, força bonica, jove i, evidentment, verge. Molts sentiren haver-la de lliurar al drac malèvol i foren força els que s'oferiren per substituir-la, però el rei, ben democràtic, refusà el canvi. Quan la donzella s'adreçava cap al seu destí malaurat, aparegué un cavaller, sant Jordi, dalt d'un cavall blanc, que s'enfrontà al drac i el guanyà. Un cop reduït, el lliurà, endogalat, a la princesa, que se l'endugué cap a la vila, on fou mort. La llegenda acaba amb l'oferiment de la mà de la filla del rei al sant, que la refusa i desapareix de la mateixa manera que havia aparegut.

4

La llegenda del cavaller que s'enfronta a un drac és universal. Representació de la llegenda de sant Jordi al palau arquebisbal de Savona (Itàlia).

Un àmbit on trobem molt present la representació de la figura del drac és a l'arquitectura i a altres arts mobiliàries. Reus n'és ple, així com d'altres, de dracs i altres animals fantàstics, representats en fusta, pedra o metall. Ens envolten pertot, i només cal passejar i cercar-los per anar-los trobant, de vegades ben explícits i d'altres traient el cap, mig amagats. La seva representació és una antiga tradició que es fa present en edificis força més contemporanis amb façanes decorades d'estil neogòtic o modernista. En trobareu d'esculpts en capitells o permòdols, o representats en els esgrafiats de les façanes. La seva representació en ferro forjat té una llarga tradició a Catalunya. Per això, el veureu als balcons dels segles XVIII i XIX. Els arcs de balcó, emprats com

a tirant en les baranes de grans proporcions, són ben sovint decorats amb figures zoomòrfiques, sobretot dracs i àligues. O també com a ornamentació en les grues de corriola, element antany indispensable a qualsevol casa, emprades per hissar mobles o sacs i entrar-los per les finestres. I, encara, en alguns penells, girant per assenyalar la direcció del vent. Més a peu pla podem observar el bestiar, en metall, que apareix a l'ornamentació dels portals de les cases, a les anelles i als picaportes o trucadors. El drac és la figura que, sens dubte, sovinteja més al bestiar de les festes majors catalanes, i als darrers anys són moltes les poblacions que l'han incorporat als seus seguicis i correfocs. N'hi ha de formes molt diverses, més grans o més petits, amb un o

Drac de Vilafranca del Penedès, el més antic de Catalunya.

més caps, portats per una sola persona —els més antics— o per dues o més. Molts tenen nom propi i es vinculen a llegendes locals, antigues o de nova creació. Són, com correspon al personatge, bèsties de foc i participen, junt amb els diables, a les cercaviles i correfocs emprant la pirotècnia.

La llista de dracs existents a Catalunya és prou llarga. Entre els més antics, hem d'esmentar els de Vilafranca del Penedès, Solsona, la Bisbal d'Empordà o Olot.

El de Vilafranca del Penedès inspirà una de les bèsties festives més curioses de la història: el drac dels frares del convent de Sant Francesc de Reus, al segle XIX. A la nostra ciutat, com en altres indrets,

acabada la guerra del Francès, s'obrí un període de forta conflictivitat política, d'enfrontaments —a cops violents— entre progressistes i conservadors, motiu de successives guerres entre liberals i absolutistes. A partir de 1823, el govern restà a mans dels absolutistes i en aquest moment fou quan els franciscans construïren un drac, segons el model de Vilafranca, d'on provenia un dels frares. Feren una professó festiva amb el drac, aturant-se davant les cases dels liberals i engegant coets i carretilles a les seves portes. Per això, aquest drac tingué curta vida, fins al 1833, amb el canvi de govern. El 1834, els liberals feren un altre drac, a imitació del primer, i el cremaren al mig del Mercadal per carnaval.

6

Penjarobes amb figures de drac,
al Centre de Lectura de Reus.

Drac de Cornudella.

Trucador en una porta del carrer de
les Carnisseries Velles, de Reus.

El drac original deuria cremar amb el convent, el 1835. Aquesta és, doncs, la història de dos dracs reusencs, de curta vida i amb una forta significació política.

El drac que surt en l'actualitat per les festes majors, i que podeu veure al carrer per Sant Jordi, no té res a veure amb aquell drac dels franciscans. El féu construir el Ball de Diables de Reus, el 1992, i és obra d'Albert Macaya. És un drac de color verd, d'un sol cap, amb ales, una filera d'escates a l'esquena i una cua cargolada i acabada en punxa. Té quatre potes que li cresqueren el 1996 i un germà petit. És portat per una sola persona i el seu ball s'acompanya per una tonada pròpia, obra de Rubén Valdepeñas, interpretada per una cobla de ministrers. Des de l'any 1994 forma part del seguici de festa major, balla sol al mig de la plaça el migdia de Sant Pere i obre la carretillada del Ball de Diables al vespre. També ho fa davant del santuari de Misericòrdia, el 25 de setembre. A més, participa en la cercavila de foc de Sant Joan i en el correfoc de Misericòrdia, i fa nombroses sortides fora vila.

La víbria

La víbria també és un drac i normalment hom la identifica amb la femella de l'espècie. D'ella s'explica que quan es troba amb un home ben vestit, l'ataca i procura donar-li mort, mentre que si el troba nu, fuig atemorida.

Com el drac, pot tenir un o més caps, segons l'espècie, i es diferencia d'aquest, òbviament, per les mamelles –atribut femení per excel·lència–, més o menys desenvolupades segons l'exemplar.

Les víbries del bestiar festiu que hi ha, avui, a diferents poblacions són de construcció prou recent, de finals del segle xx o començaments de l'actual. Hem d'esmentar, entre altres, les de Tarragona, Barcelona o Torredembarra. La de Reus és una de les més joves. Fou feta, el 2007, per iniciativa de la secció local d'Esquerra Republicana de Catalunya per celebrar el centenari del Foment Nacionalista Republicà, una entitat històrica del republicanisme local.

La víbria reusenca té el cos cobert d'escates verdes, unes mamelles força escarransides i un llarg coll que la identifica. Surt per les festes majors de Sant Pere i de Misericòrdia, als seguicis i correfocs, i també és present al carrer la diada de Sant Jordi.

El serpent

Al bestiar fantàstic apareixen moltes serps amb característiques diverses. N'hi ha que tenen un cap antropomòrfic; d'altres ens poden semblar una mena de drac. Per exemple, es sol designar com a àspid –de fet, una espècie d'escurçó molt verinós– una serp amb ales que s'identifica amb aquella que guardava l'arbre del Paradís, a la Bíblia.

Vibria de Reus.

Drac en un permòdol de la casa Tarrats, de Reus.

La serp caltrí o calcatríx –un nom que antigament s'emprava per designar el cocodril, animal que sovint s'identifica amb el drac– és una serp gran i grossa de color vermell, i que es cruspeix qualsevol persona que es troba pel camí, però que després d'haver-ho fet es passa tota la vida plorant-la.

Com el drac, hi ha serps amb diversos caps que es regeneren i multipliquen així que es tallen. I com que, de dracs, n'hi ha d'espècies diferents, de vegades ens costa classificar cada bestiola que trobem representada. La serp, responsable de la temptació d'Eva i, de retruc, de tots els mals de la humanitat, és el símbol per excel·lència del poder infernal. La iconografia cristiana la representa derrotada per l'arcàngel sant Miquel, tot i que també la trobem present a les llegendes d'altres sants i santes que també la venceren, com santa Marta o santa Margarida.

Encara que a Catalunya hi ha poques serps verinoses, en general, la cultura popular les ha considerades repugnants i perilloses. S'atribueix a les serps el poder de paraitzar, amb un poder hipnòtic, les seves víctimes, o de xuclar la sang dels ocells encara que aquests volin ben amunt. També es creia que, a les serps, els agrada molt la llet de les dones i s'explica, en molts indrets, que hi havia nens que, malgrat que la mare tenia força llet, cada dia estaven més prims. Una d'aquestes llegendes explica que, un cop, una família sospità de l'actuació d'una serp i escampà farina pel terra de casa. L'endemà descobriren el rastre i, aquella nit, el marit restà a l'aguait. Veié com una serp grossa entrava per una escletxa de la finestra i, després d'enfilar-se al llit, apartava, curiosament, el nen del pit de la seva mare. Tot seguit es posava a xuclar la seva llet, mentre ficava la cua a la boca del nen per entretenir-lo i no plorés. No cal dir que el marit, enfurismat, matà la serp.

Joan Amades explica que –segons la creença popular– totes les serps, quan es fan velles, esdevenen

serpents. Els creix una llarga cabellera, entre les crins de la qual porten una pedra lluminosa. Cap serpent pot viure sense aquesta pedra i mai l'abandona per res, només per beure aigua, temerosa que li caigui i això sigui motiu de la seva mort. Aquestes pedres porten la clau de la riquesa i el benestar a tota persona que n'aconsegueix una. Evidentment, és molt arriscat intentar robar la pedra al serpent, perquè aquest es llença furios contra el lladre –li va la vida– i el mata amb tota seguretat si l'atrapa.

Com els dracs, hi ha serpents que viuen dintre les coves i guarden grans tresors. N'hi ha d'encantats que poden despertar al punt de la mitjanit, per Nadal o per Sant Joan, si algú els posa un objecte, com una moneda o un anell, a la boca. S'explica, per exemple, que un rei moro que hagué de fugir depressa davant l'avanç dels cristians, deixà la seva filla encantada –en forma de serpent– en una cova, vigilant tots els seus tresors. Si la donzella no aconseguia ser desencantada –cosa que sovint succeïa perquè els que s'hi apropaven restaven esgarriats davant la seva aparença i no se'n sortien de llençar-les a la boca–, continuava amb forma de serpent i matava els atrevits. D'històries com aquesta, de noies transformades en serpents, n'hi havia a molts llocs.

Per les terres de l'Ebre es parlava d'un gran serpent que només era conegut pel rastre de vegetació morta i terreny aplanat que deixava per on passava. Conta la llegenda que, fa molts anys, la diligència que feia el trajecte de Móra d'Ebre a Gandesa es creuà –allà per les Camposines– amb aquesta bèstia i volcà. Hi hagué molts morts, però no pas per les conseqüències del cop, sinó pel terror que provocà aquell monstre. Fou alçat el sometent de tots aquells pobles i els homes, armats, sortiren en la seva persecució, i, pel rastre que deixà, es creu que acabà tirant-se al mar.

Sant Jordi arrela a Catalunya, com a festa popular, al segle XIX. Un dels pocs exemples que tenim, a casa nostra, de devoció anterior és el vot de poble d'Albarca. Imatge del sant a l'ermita de Montsant.

La figura del drac s'associa als rèptils. Drac de Reus.

A diferència del drac, el serpent se sol representar amb ales d'au. Esgrafiats en una façana del carrer de Sant Joan, de Reus.

Drac de Montblanc, al correfoc de Misericòrdia del 2008, a Reus.

Víbria de Reus.

Drac de forja contemporània, en un rètol de Gratallops.

La Víbria de Tarragona, un exemple de bestia híbrida.

La Farnaca festiva de Cambrils.

Drac de Reus.

Griu, església de Santa Maria, de Montblanc.

El basilisc de Reus.

Àligues amb el disc solar, a la porta de l'església de Torroja del Priorat.

Lleona alada a la façana de la casa Rull, de Reus.

Trucador en una porta del carrer de Rosic, de Reus.

El basilisc

És una de les bèsties més misterioses i poc conegudes. Segons la creença més estesa, neix de l'ou d'un gall de set anys d'edat, incubat per un gripau o colgat dins d'un femer. La creença que els galls, en determinades condicions, poden pondre ous –que solen ser més petits que els de les gallines i d'un color de closca diferent, verds, vermells o blaus– és força estesa popularment, així com que si un ou d'aquests es tira al foc, probablement en sortirà un basilisc.

En la seva forma més comuna té el cap, el coll i el pit com els d'un gall i la resta del cos com el d'una serp, amb urpes. Té uns colors vius, amb reflexos argentats. Les seves representacions són, però, sempre aproximades, ja que mata amb la mirada i això no afavoreix que hom pugui aturar-se massa a estudiar-lo. És considerat el rei de tots els rèptils, l'encarnació del mateix diable.

Alguns descriuen el basilisc com una bestiola menuda, que viu als sepulcres i als llocs on hi ha enterrats tresors i coses de gran valor, especialment or, amb la missió de guardar aquestes riqueses i no deixar que ningú les robi. Segons aquesta creença, el basilisc neix del baf de l'or, que ja porta, en si, el seu germen. Aquesta mena de basilisc és una mena de serpeta, no massa llarga, o potser de sargantana amb rostre humà.

Més grans o més petits, de l'espècie que siguin, els basiliscs comparteixen com a característica comuna el fet de matar amb la mirada i, així, s'explica que els que guarden tresors s'amaguen entre els vestits d'un difunt o al seu damunt, restant immòbils durant segles. El pobre desgraciat que obre la tomba i és vist pel basilisc queda ferit mortalment. En canvi, si el basilisc està distret –cosa que no acostuma a passar– i la persona aconsegueix veure'l primer, llavors

és el basilisc qui mor. Per enfrontar-se al basilisc cal proveir-se d'un gros vidre reflectant que protegeixi del verí de la seva mirada, de manera que si el basilisc es veu reflectit en el mirall, cau mort.

Com a figura, el basilisc festiu és tan desconegut com el seu germà mític. L'única referència que es coneix a Catalunya de la sortida al carrer d'un basilisc és de l'any 1423, a Barcelona. No se sap, però, com era. El seguici festiu reusenc compta amb aquesta bèstia fantàstica, construïda el 2007, obra de Manel Llaudadó, que adopta la figura tradicional de l'híbrid entre au i rèptil.

Grius, harpies i demés

Hom explica que el griu és l'au més gran que existeix i viu a l'Orient llunyà. Té el cos d'un lleó, però el cap i les ales són com les d'una àguila. Odia especialment els cavalls, però també pot esquarterar qualsevol ésser viu que es trobi al seu camí. «Sapigueu que hi ha aus que poden portar al seu niu un bou o un cavall per donar aliment als seus pollets.

13

Harpia en un gàrgola de la prioral de Sant Pere, de Reus.

14

Lleó alat que sosté un fanal, plaça del Mercadal, de Reus.

Als edificis modernistes s'empra sovint animals fantàstics com a decoració. Institut Pere Mata, de Reus.

I que hi ha indrets enmig del mar que no s'hi pot arribar, sinó és a l'om d'un griu», expliquen els bestiaris medievals. Els grius són, també, hàbils vigilants de pedres precioses.

Altres aus fabuloses tenen el cos cobert d'escates i cua de serp, amb plomatge a les ales i cap de lleó. L'harpia, per exemple, és un ésser mitològic amb cap i bust de dona, i ales, cua, cames i urpes d'ocell. Segons les representacions poden tenir un rostre lleig i ferotge, o el d'una noia jove i bonica. La seva perillositat, però, és idèntica.

En general, els corrents arquitectònics de finals del segle XIX i començaments del XX empen figures d'animals fabulosos —a vegades, híbrids de difícil classificació— com a element decoratiu. Per aquesta raó és prou fàcil trobar-ne en ciutats com Reus, on hi ha nombrosos edificis d'aquesta època.

L'alicorn o unicorn

És una bèstia amb aparença equina i un únic corn que li creix al front, entre els ulls, molt astuta i difícil d'agafar. Cap persona ho aconseguirà si no és adormit, i només dorm quan es troba al costat d'una donzella verge.

La seva presència aporta pau i curació. Així, una llegenda explica que hi havia un llac on anaven tots els animals a beure, però la serp l'emmetzinava cada vespre amb el seu verí. Les bèsties esperaven que hi anés primer l'alicorn. Quan aquest hi arribava, feia el senyal de la creu amb el seu corn i el verí desapareixia.

Molts bestiaris medievals identifiquen l'alicorn amb la figura de Crist. Altres, però, incideixen en el seu simbolisme sexual masculí i, segons la creença popular, el seu corn tenia grans virtuts per curar diverses malalties.

L'au fènix

És un animal fabulós que a l'antigor era considerat com a únic i al qual s'atribuïa la virtut de renéixer de les seves cendres. Segons els grecs, era de la mida d'una àliga, amb plomes de color vermell, taronja i groc incandescent –els colors del foc–, o totes porpra, i amb un pic molt fort i urpes. La seva llegenda explica que cada 500 anys era consumida pel foc i de les seves cendres en naixia una de nova. El lloc on vivia –segons les diferents cultures que coneixien el seu mite– abastava des de l'Orient Mitjà fins a l'Índia i el nord d'Àfrica.

El seu mite ha donat peu a diferents doctrines i creences religioses en el més enllà, car el fènix mor per tornar a renéixer gloriós. Així doncs, ha estat un símbol del renaixement físic i espiritual, del poder purificador del foc i de la immortalitat. Igualment, un dels dons que posseïa era que les seves llàgrimes tenien poders curatius.

La llegenda cristiana de l'au fènix explica que vivia al jardí del Paradís, en un niu fet en un roser. Quan Adam i Eva foren expulsats d'aquell lloc per l'àngel, de l'espasa d'aquest sortí una guspira que calà foc al niu del fènix, i niu i au cremaren. Per haver estat, però, l'únic animal que no havia volgut tastar la fruita prohibida del paradís, se li concediren diversos dons, el més destacat dels quals fou la immortalitat. Així, quan li arribava l'hora de la mort –cada 500 anys, segons alguns autors, o més de 12.000, segons d'altres–, feia un niu amb espècies i herbes d'olor, hi ponia un sol ou, que covava durant tres dies, i al tercer dia s'abrasava. El fènix cremava completament i, en reduir-se a cendres, tornava a ressorgir de l'ou altra vegada, novell.

Segons sant Ambròs, aquest ocell moria consumit pel sol, convertit en cendres de les quals renaixia, després de cremar el seu cos, com un petit animal

Au fabulosa, potser un fènix,
en un balcó del raval de Sant Pere, de Reus.

sense extremitats, un cuc molt blanc que creix i fa estatge dins d'un ou rodó, com si fos una eruga que es metamorfosa en papallona, fins que, deixant de ser un ocell sense plomes, es transforma en una àliga celeste que solca el cel estelat. La seva representació iconogràfica més habitual ha estat amb el cos de cara, el cap de perfil, les ales alçades i sobre una foguera, de la qual reneix.

Un dels lleons de la porta del Palau Bofarull de Reus.

Lleó esculpit en una porta del raval de Santa Anna, de Reus.

Bèsties reals amb trets fabulosos

El lleó

El lleó, la bèstia més noble que existeix, segons expliquen els antics bestiaris, té l'habilitat d'esborrar les seves petjades amb la cua perquè els caçadors no el puguin seguir. Es creia que si una persona es trobava al bosc amb un lleó i s'hi encarava, el lleó l'atacava, fent-li tant de mal com podia, però si, humilment, s'agenollava i acotava el cap davant d'ell, aquest li perdonava la vida.

És, alhora, un símbol de força i poder que apareix representat molt sovint en escuts i emblemes, i també l'animal més present en els trucadors de porta, potser per serrar la casa de tot perill o mostrar la noblesa dels seus estadants.

Una espècie de lleó molt comuna en els bestiaris antics és l'alada. Aquest animal fabulós és del tot semblant, quant al cos, als seus parents terrestres, però és dotat d'unes ales semblants a les de l'àliga.

També cal dir que el lleó, com a element d'imatgeria festiva, ben present a les professions del Corpus medieval a Barcelona, posseeix un doble significat: en la tradició cristiana, és el símbol de l'evangelista sant Marc, i, d'altra banda, en representar la força, sovint sortia acompanyat de personatges, en els antics entremesos, que figuraven ser homes salvatges.

Reus comptà per primera vegada amb un lleó festiu l'any 2004. Es tracta d'una peça de grans dimensions, de color daurat, coronada i amb un mantell de color granat que llueix l'escut de la ciutat, obra de Manel Llauredó, portada per dos balladors.

També és prou comú trobar fonts on l'aigua brolla per la boca d'algun animal. A Reus, és ben coneguda la font del passeig de la Boca de la Mina, que s'anomenà font dels Capellans, però que, des de fa molts anys, és coneguda com a font del Lleó.

Arc de balcó, a Cornudella de Montsant.

L'àliga amb el sol damunt del cap. Arc de balcó, a Montbrí del Camp.

L'àliga

L'àliga o àguila ha estat considerada la senyora de totes les aus i, com a tal, és la protagonista de moltes narracions i creences que la situen en l'àmbit del bestiari fabulós. Hom creia, per exemple, que, quan és vella, el seu vol es fa pesat i la vista se li enterboleix, i vola cap al sol. Així, es cremen les seves plomes velles i li cau el tel dels ulls que li dificultava la visió. Després, baixa fins a una font i, submergeint-se a l'aigua tres vegades, esdevé de nou jove.

De l'àliga també es diu que té una vista prodigiosa i que és l'únic animal que pot mirar directament el sol. També s'explicava que posava a prova els seus pollets aixecant el vol mentre els portava a les seves urpes i abandonant aquell que no s'hi aferrava amb prou força.

Associada pel cristianisme a la figura de l'evangelista sant Joan, hi ha qui la considera com la representació del mateix Crist, interpretant la creença sobre el seu rejueniment després del bany ritual com

l'home nou, sense pecat, després del baptisme. Ha estat, des de molt antic, un símbol de poder –material o espiritual– en diverses cultures o un animal que guia les persones.

L'àliga és present en molts escuts, ja que és una de les peces més honorables de l'heràldica –fins i tot per davant del lleó–, i, en el passat, només eren creditors de posseir-la aquells que excel·lien en valor, generositat i ardidesa per damunt de tots els altres homes, així com també aquells que haguessin fet serveis molt notables als reis i emperadors. En la cultura popular, l'ús de l'àliga serveix per indicar la posició de poder o d'autoritat del seu portador.

L'àliga, com a peça del bestiari festiu, simbolitza el poder i encarna la dignitat de la població que representa. En la figura reusenca aquest caire es reflecteix tant en els atributs que porta –corona, bastó de comandament i, durant la festa major, un colom que sosté dins del bec, sense aixafar-lo– com en

el seu capteniment –una dansa més solemne en la major part dels actes, excepte en moments concrets de disbauxa festiva–, o les seves funcions dins de la festa: ballar davant les autoritats, a la sortida de la Casa de la Vila, o davant de la custòdia o de la imatge de sant Pere, a l'inici de les professions de Corpus i de festa major. A més, té el privilegi d'entrar a l'interior del santuari de Misericòrdia per dansar. L'actual àliga festiva reusenca fou recuperada el 1996, obra de Manel Llauredó. Històricament, la ciutat havia comptat amb aquesta figura festiva des de l'any 1627 fins al 1738, propietat de la vila. A començaments del segle XVIII adquirí un fort simbolisme polític, ja que identificava els seguidors de la causa de Carles d'Àustria durant la guerra de Successió. Probablement cal cercar en aquesta significació la causa de la seva marginació de la festa i posterior desaparició.

Durant tot segle XVIII, després del triomf de Felip V, s'explica que algunes reusencs, fidels a la causa austracista, optaren per decorar els seus balcons amb àligues de ferro forjat. Encara avui podem observar, en alguna balconada, aquestes figures, així com altres de factura més recent. També se'n conserven alguns exemplars al Museu d'Art i Història de la ciutat.

La balena i altres monstres marins

En temps passats, la creença en grans monstres marins que atacaven els vaixells, ofegaven i devoraven els seus tripulants era molt comuna. Alguns adoptaven, en l'imaginari popular, la figura de cefalòpodes gegantins, amb tentacles llargs i gruixuts. Altres eren grans peixos ferotges.

Els cetacis, com a animals marins més corpulents que existeixen, eren sovint associats a aquests és-

Gàrgola en una façana de Montbrí del Camp.

sers fantàstics. A l'edat mitjana, l'aparició de balenes era un signe de mal averany. De fet, el nom de balena –malgrat l'animal sigui un mamífer– designava diferents espècies de peixos monstruosos.

La balena, doncs, era considerada el peix més gran que vivia a la mar, un gran monstre amb dos atributs: el primer, que, quan tenia gana, obria la boca –que és molt gran– i d'ella sortia una olor dolcíssima. Aleshores, tots els peixos petits s'hi apropaven i els engolia, però els peixos grans i adults es mantenien allunyats d'ella. El segon era la creença que aquesta agafava sorra del fons marí i se la posava a l'esquena. Després s'alçava sobre el mar i restava immòbil. De vegades, tant de temps, que hi creixen herbes i arbusts. Els navegants que la veien, es creien que era una illa i s'hi apropaven a descansar, fer-hi foc i coure el menjar. Aleshores, en notar l'escalfor del foc, la balena s'enfonsava ràpidament i, si podia, els ofegava tots.

Animals marins en una font de les Peixateries Velles, de Reus.

19

Textos

Salvador Palomar i Ferran Sugranyes.

Amb el suport de:

INSTITUT MUNICIPAL
D'ACCIÓ CULTURAL
REUS

Fotografies

Salvador Palomar i Ferran Sugranyes, amb la col·laboració de Maite Casasús, Montserrat Flores i Roser Palomar.

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
**Centre de Promoció de la Cultura
Popular i Tradicional Catalana**

30
ANYS

CARRUTXA
1980·2010